

ΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΟΣ

Τοῦ κ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ Κ. ΑΝΑΓΝΟΥ

Τακτικοῦ Καθηγητοῦ τῆς Οικονομικῆς εἰς τὸ ἐν Οὐάσιγκτῶν Πανεπιστήμιον Howard

Κατὰ μετάφρασιν κ. ΧΡΗΣΤΟΥ ΜΑΛΕΒΙΤΣΗ

1. Σκοπὸς αὐτῆς τῆς ἐργασίας εἶναι νὰ συσχετίσῃ τὶς ἰδέες ποὺ εἶχε ὁ Πλάτων ἐπάνω σ' αὐτὸ ποὺ λέμε σήμερα οἰκονομικὴ θεωρία, ὡς καὶ οἰκονομικὰ προβλήματα. Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς πρέπει νὰ τονισθῇ πῶς ὁ Πλάτων δὲν περιγράφει τὴν οἰκονομικὴ δομὴ τῆς ἐποχῆς του· συνεπῶς ἡ παροῦσα ἐργασία δὲν ἀποτελεῖ ἔκθεση τῶν οἰκονομικῶν προβλημάτων τῆς ἐποχῆς τοῦ Πλάτωνος. Οὔτε ἐπεδόθη ὁ Πλάτων σὲ ὅποιοδήποτε εἶδος οἰκονομικῆς κριτικῆς, τουλάχιστο σὲ σχετικὰ μ' αὐτὰ τὰ θέματα· ἐκθέτει εὐκταίης ὑποδείξεις, καὶ ὅταν αὐτὲς οἱ ὑποδείξεις ἔρχονται σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν ὑπάρχουσα οἰκονομικὴ διάρθρωση, μέχρις ἐκεῖ ἐκτείνεται καὶ ἡ κριτικὴ του.

Ἡ ἀνάλυση τοῦ Πλάτωνος ἀναφέρεται σὲ μίαν ὠρισμένην κοινωνικὴν δομὴν. Προσπαθεῖ ὁ Πλάτων νὰ βρῇ πῶς αὐτὴ ἡ κοινωνικὴ δομὴ μπορεῖ νὰ φθάσῃ τὴν τελειότητα, καὶ δὲν παραλείπει νὰ ἐξετάσῃ κανένα πρόβλημα ποὺ ἐνδεχομένως θὰ παρεκώλυε τὴν προώθηση τῆς κοινωνίας πρὸς ἕνα σημεῖο τελειότητος. Θὰ εἶναι παράλογο νὰ ποῦμε πῶς στὴν ἐρευνά του παρέλειψε τὰ οἰκονομικὰ προβλήματα· ἀλλὰ ἐξ ἴσου παράλογο θὰ εἶναι ἂν ἰσχυρισθοῦμε πῶς μᾶς ἔδωσε μίαν συστηματικὴν ἀνάλυσιν τῶν προβλημάτων τῆς ἐποχῆς του, σχετικὰ μὲ τὸν τρόπο ποὺ ἡ κοινωνία τότε ἐξοικονομοῦσε τὰ μέσα διαβίωσώς της. Τὸ σπουδαῖο πρᾶγμα στὴν ἀνάλυσίν του εἶναι, ὅτι, ἐνῶ διεξέρχεται τέτοιου εἶδους προβλήματα, τὰ ἐπεξεργάζεται μὲ τὸ σύννηθες εἰς αὐτὸν βᾶθος καὶ ἀποκαλύπτει μίαν ἐκπληκτικὴν ἰκανότητα ἀνευρέσεως δυσχερειῶν, οἱ ὁποῖες ἀκόμη καὶ σήμερα συνθέτουν περίπλοκα προβλήματα οἰκονομικῆς ἀναλύσεως.

2. Ὁ νόμος τῆς ζούγκλας, ὁ ὁποῖος ἀνάγεται στὴν ἔννοια τοῦ δικαίου τοῦ ἰσχυροτέρου, δὲν βρίσκεται μόνο ἀνάμεσα στὶς πρωτόγονες φυλές. Εὐκόλα ἀνεύρεται καὶ μεταξὺ ἐνὸς σημαντικοῦ ἀριθμοῦ κοινωνικῶν ομάδων, μὴ ἀποκλειομένων καὶ τῶν πολιτισμένων κοινωνιῶν. Ἡ περίοδος τῆς Χρυσῆς Ἐποχῆς δὲν ἐξαιρεῖται, καὶ συναντοῦμε τὸν Θρασύμαχο στὴν *Πολιτεία* νὰ τονίξῃ πῶς «ἡ δικαιοσύνη δὲν εἶναι τίποτε διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ δίκαιον τοῦ

ισχυροτέρου» (1). Βλέπουμε δὲ πὼς ἕνας νοῦς σὰν τοῦ Σωκράτη θεωρεῖ χρέος του νὰ διαμαρτυρηθῇ ἔναντι αὐτῆς τῆς ἀρχῆς καὶ ἀποδεικνύει πόσο ἐσφαλμένο εἶναι τοῦτο καὶ πόσο δυστυχεῖς θὰ εἶναι αὐτοί, πού τελοῦν ὑπὸ τὴν ἐπήρειά της.

Οἱ σκοποὶ τῆς *Πολιτείας* εἶναι εὐρύτεροι ἀπὸ τοῦτο. Βεβαίως, ἡ Δικαιοσύνη, ὡς κυριαρχοῦσα ἀρχὴ τῶν κοινωνιῶν, εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ θεμελιώδη θέματα, γύρω ἀπὸ τὰ ὁποῖα στρέφονται οἱ Σωκρατικές καὶ Πλατωνικές φιλοσοφικές διαπλοκές. Ὅ,τι ἀκολουθεῖ σχετίζεται μὲ τὴν προσπάθεια νὰ ἀνατραπῇ ἡ βεβαίωση πὼς «ὑπάρχει μία ἀρχὴ Δικαιοσύνης, αὐτὴ τοῦ συμφέροντος τοῦ ἰσχυροτέρου» (2).

Ἔτσι, γιὰ τὸν Πλάτωνα, οἱ Νόμοι πού παραμερίζουν τὴν ἀρετὴ καὶ εὐνοοῦν «τὰ συμφέροντα, τὴν ἰσχὺ καὶ τὴν διατήρηση μιᾶς καθιερωμένης μορφῆς διακυβερνήσεως» δὲν εἶναι καλοὶ νόμοι (3).

Στὴν *Πολιτεία* τὸ νόημα τῆς δικαιοσύνης ἀμφισβητεῖται, ἐνῶ στοὺς *Νόμους* ἡ «Δικαιοσύνη» καὶ τὸ «Δίκαιο» δὲν ἀμφισβητοῦνται ὡς πρὸς τὸ νόημά τους, ἀλλὰ ἐκλαμβάνονται σὰν δεδομένα ἐπάνω στὰ ὁποῖα ὑπάρχει κοινὴ συναίνεση. Οἱ ὑποδείξεις πού γίνονται στοὺς *Νόμους* προκύπτουν ἀπὸ κίνητρα ἀναμφισβήτητα ὡς πρὸς τὶς προθέσεις τους νὰ εἶναι δίκαιες.

3. Μέσα σ' ἕνα τέτοιο πλαίσιο καὶ μὲ τέτοιες προθέσεις κατὰ νοῦ, τὰ οἰκονομικὰ προβλήματα θεωροῦνται ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ρήξεως μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι «στερήθηκαν τὶς φροντίδες τοῦ Θεοῦ πού τοὺς κάτεχε καὶ τοὺς διακυβερνοῦσε, καὶ ἀφέθησαν ἀβρόθητοι καὶ ἀνυπεράσπιστοι... Ὡστόσο οἱ ἄνθρωποι στοὺς προηγούμενους καιροὺς ἦσαν χωρὶς καμμιά τέχνη ἢ χωρὶς πόρους» (4).

Ἡ δυσκολία ἱκανοποιήσεως τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου ὠδήγησε στὴν οἰκονομικὴ δράση — μιὰ δραστηριότητα πού ἐκδηλώνεται στὴν κατεύθυνση καλύψεως τῶν ἀνθρωπίνων ἀναγκῶν. Ἡ δραστηριότητα αὐτὴ σχετίζεται μὲ ἀνάλογο μόχθο· ἕνας μόχθος πού τὸν ἀναλαμβάνει κανεὶς ὄχι γιὰ νὰ δημιουργήσῃ ἀπλῶς χρήματα, «ἀλλὰ μόνο γιὰ χάρη μιᾶς ἀνταμοιβῆς, ἢ ἐνὸς ἀποτέλεσματος πού προκύπτει ἀπὸ αὐτόν» (5).

Ὁ Πλάτων ἔχει σαφῆ ἀντίληψη τῆς φύσεως τῶν ἀνθρωπίνων ἀναγκῶν, γιὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ὁποίων σχηματίσθηκε ἡ πολιτεία. Τὶς χωρίζει σὲ δύο ὁμάδες: (α) εἶναι «ἐκείνες οἱ ἀπαραίτητες εὐχαριστήσεις, τὶς ὁποῖες δὲν μποροῦμε νὰ ἀποφύγουμε, καὶ πού ἡ ἱκανοποίησή τους μᾶς εὐεργετῇ» (θὰ τὶς ὀνομάζαμε ζωτικὲς ἀνάγκες), καὶ (β) «οἱ ἐπιθυμίαι, τὶς ὁποῖες μποροῦμε νὰ ἀποφύγουμε» (6), (τὶς ὀνομάζει «μὴ ἀπαραίτητες» καὶ θὰ ἀντιστοιχοῦσαν στὶς σημερινὲς «πολυτέλειες»).

Τὶς ἀνθρώπινες δραστηριότητες, πού ἀφοροῦν τὴν προμήθεια πόρων γιὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἀνθρωπίνων ἀναγκῶν, τὶς διακρίνουμε σὲ δύο εἶδη. Τὰ συνεργατικὰ ἐπαγγέλματα, ἢ ὅπως θὰ τὰ λέγαμε σήμερα τὶς βιομηχανίες παραγωγικῶν μέσων «οἱ ὁποῖες παρέχουν τὰ ἀπαραίτητα ἐργαλεῖα γιὰ τὴν μεταποίησιν» καὶ τὰ λοιπὰ ἐπαγγέλματα, τὰ ὁποῖα παρασκευάζουν τὰ τελικὰ ἀγαθὰ (7). Παραγωγικὰ ἢ ἀλλοιῶς δημιουργικὰ ἐπαγγέλματα εἶναι αὐτὰ πού

διαθέτουν ικανότητα να παράγουν αγαθά. Ὡς παραγωγὸς θεωρεῖται «ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος φέρνει στὸ φῶς κάτι πού πρὶν δὲν ὑπῆρχε» (8). Ἐξ ἄλλου, ἀπὸ τὰ «συλλεκτικά» ἐπαγγέλματα ἔχομε δύο εἶδη: «Αὐτὰ πού ἀναφέρονται στὴ θήρα καὶ τὰ ἄλλα πού ἀναφέρονται στὴν ἀνταλλαγὴ» (9). Τὰ τελευταῖα χωρίζονται περαιτέρω στὰ «δίδοντα» καὶ στὰ «πωλῶντα» (10).

Ἡ οἰκονομικὴ δραστηριότητα εἶναι ἡ μητέρα τῆς πόλεως. Ἡ πόλις δὲν εἶναι ἀνεξάρτητη οὐτότης «ἀλλὰ ... προκύπτει, καθὼς τὸ ἀντιλαμβάνομαι ἐγώ, ἀπὸ τὶς ἀνάγκες τῆς ἀνθρωπότητος» (11). Ἡ πόλις εἶναι ἕνας ὀργανισμὸς πού ἱδρῦθηκε γιὰ νὰ συντονίζη τὶς ἐνέργειες γιὰ τὴν καλλίτερη ἱκανοποίηση τῶν ἀνθρωπίνων ἀναγκῶν. Ἔτσι, ὁ σκοπὸς τῆς πόλεως δὲν εἶναι νὰ δημιουργήσῃ ὅποια «δυσανάλογη εὐτυχία σὲ μιὰ τάξη, ἀλλὰ τὴν μεγαλύτερη εὐτυχία στὸ σύνολο» (12).

Ἡ ἀσφάλεια τῆς πόλεως ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἀναγνώριση τῆς ἀνάγκης γιὰ συνεργασία. Ἡ διατήρησή της εἶναι ζήτημα κοινωνικῆς συνεργασίας. Ἡ θεωρία τοῦ homo economicus εἶναι βλαβερὴ γιὰτὶ «ὅταν δὲν ὑπάρχη μιὰ κοινὴ αἴσθησις ἀλλὰ μόνον ἀτομικὴ, τότε ἡ πόλις ἀποδιοργανώνεται» (13).

Ὁ πλήρης ἀτομικισμὸς ὁδηγεῖ στὴν ἀναρχία. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ὅμως, ὁ ἐξαφανισμὸς τοῦ ἀτόμου εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὶς Πλατωνικὲς ἀρχές, γιὰτὶ ἡ πόλις εἶναι προῖον τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀτόμου. Ἡ ἱκανοποίηση αὐτῶν τῶν ἀναγκῶν εἶναι ὁ λόγος τοῦ σχηματισμοῦ καὶ τῆς ὑπάρξεώς της. Ἐκεῖνο πού ὁ Πλάτων προτείνει εἶναι ἡ ἔξαρση τῆς σωφροσύνης. Αὐτὴ θὰ ἐμποδίσῃ τὴν καταστροφὴ τοῦ ἀτόμου, ἡ ὁποία μπορεῖ νὰ ἐπέλθῃ μὲ τὴν καταστροφὴ τοῦ μέσου πού δημιουργήθηκε γιὰ νὰ τὸ βοηθήσῃ, στὶς προσπάθειες του νὰ ἱκανοποιήσῃ τὶς ἀνάγκες του (14).

Ὁ Πλάτων ἐδημιούργησε τὸ «σῶμα τῶν ἐκλεκτῶν» γιὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴν διαφθορὰ ἐξ αἰτίας τῆς ἀπληστίας τῶν κυβερνῶντων. Ἄν ἀφήσουμε στοὺς κυβερνῶντες νὰ ἀναπτύξουν τὰ ἀτομικά τους συμφέροντα, τὰ «ἀτομικά πλεονεκτήματα» ὅπως τὰ ὀνομάζει, «θὰ μαλῶνουν γιὰ τὶς θέσεις, καὶ τὸ κακὸ καὶ οἱ ἐσωτερικὲς φιλονικίες πού προκύπτουν ἀπὸ μιὰ τέτοια κατάστασις θὰ εἶναι ἡ καταστροφὴ τῶν ἰδίων τῶν κυβερνῶντων ἀλλὰ καὶ ὀλοκλήρου τῆς πόλεως» (15).

Ἡ Σωκρατικὴ - Πλατωνικὴ θέση συνίσταται στὸ ὅτι «ὁ ἀληθινὸς κυβερνήτης δὲν πρέπει ἀπὸ τὴν φύση του νὰ ἐπιδιώκῃ τὰ ἀτομικά του συμφέροντα, ἀλλὰ τὰ συμφέροντα τῶν ὑπηκόων του» (16).

Αὐτοί, καὶ μόνον αὐτοί, πού θὰ ὀρισθοῦν νὰ κυβερνοῦν τὴν πόλιν, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἔχουν ἀτομικὴ ἰδιοκτησία, γιὰτὶ θὰ γίνουν ἐχθροὶ καὶ τύρανοι, καὶ ὄχι σύμμαχοι τῶν ἄλλων πολιτῶν (17).

Ἡ ἀτομικὴ εὐημερία τῶν φυλάκων, σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν περιουσία, δὲν ἔχει τόση σημασία ὅσο ἡ «πόλις στὸ σύνολό της» (18).

4. Ὁ πλοῦτος εἶναι κάτι πού δὲν πρέπει νὰ κριθῆ μονόπλευρα. Ἄν ὁ πλοῦτος δὲν προέκυψε ἀπὸ ἀπάτη ἢ δόλο, εἶναι μεγάλῃ εὐλογία (19). Ἡ κατοχὴ πλοῦτος, ἀποκτημένου μὲ τίμια μέσα, συμβάλλει πολὺ στὴν γαλήνη τοῦ πνεύματος. Ὁ πλοῦτος δὲν πρέπει νὰ μετατραπῆ σὲ ὄργανο ἐπίθεσης ἢ καταπίεσης. Ὑπάρχει μιὰ διαφωνία πρὸς τὴν θεωρία, ἡ ὁποία διατείνεται

ὅτι δικαιοσύνη είναι τὸ νὰ κάνης «καλὸ στοὺς φίλους σου καὶ κακὸ στοὺς ἐχθρούς σου» μέσῳ τῆς ἰσχύος πού παρέχει ὁ πλοῦτος⁽²⁰⁾.

Ἡ συσσώρευση πλοῦτου ὀδηγεῖ σὲ ἓνα βαθμὸ ἀνεξαρτησίας· μετὰ τὴ συσσώρευση πλοῦτου ἀναπτύσσεται μία μονομερὴς ἰσχύς καὶ οἱ ἄνθρωποι «ἀντὶ ν' ἀγαποῦν τὸν ἀγῶνα καὶ τὴν δόξα... ἀγαποῦν τὸ ἐμπόριο καὶ τὸ χρῆμα»⁽²¹⁾. Κι' ἔτσι προβαίνουν στὴν θέσπιση νόμου «πού ὀρίζει ἓνα χρηματικὸ ποσό, σὰν προϋπόθεση νὰ γίνῃ κανεὶς πολίτης»⁽²²⁾. Κάτω ἀπὸ αὐτὲς τὶς περιστάσεις «οἱ κυβερνῶντες, οἱ ὁποῖοι γνωρίζουν πὼς ἡ ἰσχύς των στηρίζεται στὸν πλοῦτο τους, ἀρνοῦνται νὰ περιορίσουν με νόμο τὶς ὑπερβολὲς τῆς νεότητος, γιατί κερδίζουν ἀπὸ τὴν κατάπτωσή της· διότι ἔχουν συμφέρον ἀπὸ αὐτὸ· ἀγοράζουν τὶς περιουσίες τους καὶ ἔτσι αὐξάνουν τὸν δικὸ τους πλοῦτο καὶ τὴ δική τους σπουδαιότητα»⁽²³⁾. Ὁ καθένας ἀναγνωρίζει πὼς τὸ χαρακτηριστικὸ τοῦ πλοῦτου, εἶναι ἡ ὠφελιμότης του. Ἡ χρῆση τοῦ πλοῦτου φαίνεται νὰ προέρχεται ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ τῶν ἀναγκῶν μας, τὶς ὁποῖες οἱ ἄνθρωποι πρέπει νὰ ἱκανοποιήσουν μετὰ τὴ δραστηριότητά τους. Πρὶν ἀπὸ τὸν χωρισμὸ τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν Θεό, ἡ ἱκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν δὲν παρουσίαζε κανένα πρόβλημα· ἡ ὠφελιμότης ἦταν ἕνωσια ἀγνωστη καὶ πιθανῶς νὰ μὴν ὑπῆρχε αὐτὸ τὸ πρᾶγμα πού τὸ λέμε πλοῦτο⁽²⁴⁾. Τοῦτο ἀναφέρεται σὲ τρία χωριστὰ ἐρωτήματα: δηλαδή, τί πρᾶγμα εἶναι ὁ πλοῦτος, ποιά ἡ χρῆση του, καὶ γιὰ ποῖο σκοπὸ ἐπινοήθηκε ἡ κατοχὴ τοῦ πλοῦτου⁽²⁵⁾.

Ὁ πλοῦτος δὲν εἶναι τὸ μόνον πρᾶγμα πού ἐπιθυμεῖ κανεὶς. Ἡ κατοχὴ μεγάλου πλοῦτου «εἶναι ἀχρηστὴ τόσο στὰ ἄτομα ὅσο καὶ στὴ πόλη»⁽²⁶⁾. Οἱ πατέρες πρέπει νὰ κληροδοτοῦν στὰ παιδιά τους τὴν ἐκτίμηση τοῦ κόσμου καὶ ὄχι πλοῦτο. Ἡ φρόνηση καὶ ἡ δικαιοσύνη πρέπει νὰ κυριαρχοῦν⁽²⁷⁾.

Ἡ ἀπόκτηση τοῦ πλοῦτου δὲν εἶναι πρᾶγμα εὐκόλο. Ἀπαιτεῖ ἐκπαίδευση, ἀλλὰ αὐτὸ τὸ «εἶδος τῆς ἐκπαίδευσης εἶναι ταπεινὸ καὶ ἀνελεύθερο, καὶ δὲν ἀξίζει νὰ ὀνομάζεται ἐκπαίδευση»⁽²⁸⁾.

5. Ἡ ἰδεώδης κατάσταση θὰ ἦταν αὐτὴ πού λέγει τὸ ἀρχαῖο ρητό, πὼς «κοινὰ τὰ τῶν φίλων»! Ἀλλὰ ὁ Πλάτων δὲν ἔχει ψευδαισθήσεις καὶ παρατηρεῖ πὼς «ἂν ὑπάρχη πουθενὰ τέτοια κοινότητα, ὅπου δὲν ὑπάρχει ἀτομικὴ ἰδιοκτησία⁽²⁹⁾, ἢ ἂν θὰ μπορῆ νὰ ὑπάρξῃ», εἶναι ἄλλο ζήτημα· εἶναι μία ἰδεώδης κατάσταση, ἡ ὁποία μπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθῆ σὰν πρότυπο⁽³⁰⁾. Καὶ ἀφοῦ ὑποτίθεται πὼς τοῦτο εἶναι ἀδύνατο, προτείνεται ὁ καταμερισμὸς τοῦ πλοῦτου.

Ὁ Πλάτων δὲν ὑποστηρίζει τὴν οἰκονομικὴ ἰσότητα. Ὅχι γιὰ τὴν ἰσότητα ἀλλὰ γιὰ τὴν ἀναλογία πρέπει νὰ μεριμνοῦμε. Στὴν κατανομή τοῦ πλοῦτου πρέπει νὰ ἀποκατασταθῆ ἡ σχέση 1: 4 μεταξὺ τοῦ πτωχοτέρου καὶ τοῦ πλουσιωτέρου⁽³¹⁾. Ἐν τούτοις, μία ἔλαστικότης δὲν πρέπει νὰ ἀποκλεισθῆ ὥστε νὰ γίνων κατὰ τὴν περίσταση προσαρμογές, προκειμένου νὰ ἐπιτευχθῆ ἡ τελειότης⁽³²⁾. «Ἡ ἀγάπη γιὰ τὸν πλοῦτο ἀπορροφᾷ πλήρως τοὺς ἀνθρώπους, καὶ δὲν τοὺς ἀφίνει οὔτε στιγμὴ νὰ σκεφθοῦν τίποτε ἄλλο, ἔξω ἀπὸ τὴν ἀτομικὴ τους ἰδιοκτησία»⁽³³⁾. Ὁ φιλόσοφος διαπιστώνει ἓναν τέτοιο κίνδυνο, ὁ ὁποῖος προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀτομικὴ ἰδιοκτησία. «Ἀπὸ μία ἀκόρεστη

«Ίψα για χρυσό και άσχημι, ό καθένas κλείνει πρός όποιαδήποτε πράξη ή τέχνασμα» (34), με την έλπίδα να πλουτίση.

Δέν νομίζω πώς σκοπός τής Πλατωνικής Πολιτείας είναι να γίνει πόλις Ίσης ιδιοκτησίας, χωρίς καμμιά διάκριση. Κατευθύνεται πρός μίαν ίσορροπία κατανομής του πλούτου προκειμένου να έδραιωθή ή δικαιοσύνη. Τουτό δέν σημαίνει άναγκαιώς κατάργηση τής άτομικής ιδιοκτησίας ή έστω ισότητα στην κατοχή τών υλικών μέσων.

6. Σημειώσαμε παραπάνω πώς ό πραγματικός δημιουργός τής πόλεως είναι ή άναγκαιότητα. Αυτόι που σχηματίζουν την πολιτεία, δημιουργούν μεγάλη ζήτηση, ή όποια θα ίκανοποιηθή μέσω τής διαδικασίας τής κατανομής τών έργων και όχι με την αυτάρκεια (35). 'Η κατανομή τών έργων οδηγεί στην ειδικευση, έξ αίτίας τής όποιας τό έργο γίνεται καλλίτερο (36).

'Η ειδικευση, περαιτέρω, οδηγεί στην άνάγκη του έσωτερικού έμπορίου (37), και τουτό από τής έποχής τής καταργήσεως τής αυτάρκείας. 'Ετσι, ίσορροπία μεταξύ τής προσφορής και τής ζητήσεως πρέπει να έπιτευχθή μέσω τής άναπτύξεως του έσωτερικού έμπορίου (38). Με την κατανομή τών έργων έπιτυγχάνεται τουτό : οί πιό ίκανοί να κάνουν τις έπί μέρους εργασίες, γιατί άφοσιώνονται στα έργα τους, και τά άγαπουν· ή έπιλογή πραγματοποιείται βάσει τής φυσικής των κλίσεως, ή όποια πρέπει να είναι ό οδηγός «κάθε άτόμου, όταν τοποθετηθή στην κατάλληλη θέση» (39).

'Η χρησιμοποίηση τών φυσικών κλίσεων τών άτόμων είναι τόσο άπαραίτητη, ώστε «τό να άνακατεύεται ό ένας στις δουλειές του άλλου μπορεί να οδηγήση την πολιτεία σε καταστροφή» (40). 'Ο καταμερισμός τών έργων άπαιτεί όπως κάθε πολίτης άφοσιώνεται στις δικές του δουλειές και όχι στις δουλειές τών άλλων· αυτή ή τακτική έμπεριέχει μία «έννοια δικαιοσύνης» (41). Μέσα στην πόλη κανένας δέν έπιτρέπεται να άσχολείται σε περισσότερες από μία τέχνες. Οί πολίτες δέν πρέπει να άσχολούνται με χειρωνακτικές εργασίες γιατί είναι έπιβαρυσμένοι με τό άπαιτητικό έργο «τής διατήρησης του κοινοτικού συστήματος τής πόλεως — ένα έργο που άπαιτεί όλη την προσοχή» (42).

7. Είπαμε πώς ή ειδικευση οδηγεί στην άναγκαιότητα του έσωτερικού έμπορίου. 'Η στάση του Πλάτωνος είναι έπί του προκειμένου ή ακόλουθη : «ό χώρος που περιβάλλει την πόλη είναι παραγωγικός ή χρειάζονται είσαγωγές» (43) ; Οί είσαγωγές θεωρούνται σαν μία άτυχής άναγκαιότητα, γιατί μπορεί να οδηγήσουν την κοινότητα «στο να είσαγάγη μάλλον παρά στο να παράγη» (44). Πράγμα τό όποιο μπορεί να οδηγήση έν συνεχεία στον «έκφυλισμό και την διαφθορά τών ήθών» (45). 'Υπάρχει μία «άνακούφιση για την χώρα, όταν αυτή παράγη τά άγαθά έπιτοπιώς» (46). 'Από την άλλη μεριά ή υπεραφθονία, μπορεί να δημιουργήση μεγάλο έξαγωγικό έμπόριο «και μεγάλα έσοδα σε χρυσό και άσχημι». Πράγμα που μπορεί να έχη μοιραίες συνέπειες· γιατί μπορεί να καταστρέψη τους σκοπούς τής πολιτείας, οί όποιοι συνίστανται στην ίκανοποίηση τών άναγκών τών άτόμων και την άπόκτηση δικαίων και εύγενών αισθημάτων» (47).

Ἡ δασμολογική πολιτική τοῦ Πλάτωνος φαίνεται περίεργη. Κατὰ κανόνα: εἶναι ἀντίθετος στὴν ἐπιβολὴ δασμῶν (48). Ἐξ ἄλλου, προτείνει τὴν ἀπαγόρευση εἰσαγωγῶν μὴ ἀναγκαίων ἐμπορευμάτων καὶ τὴν ἀπαγόρευση ἐξαγωγῶν ἀγαθῶν ἀναγκαίων στὴ πόλη» (49).

Δὲν ἐπιβάλλονται περιορισμοὶ στὴν εἰσαγωγή εἰδῶν πολεμικῆς ἐξαρτήσεως. Γι' αὐτὸ τὸ εἶδος ἐμπορίου θὰ φροντίζουν οἱ στρατηγοί, ἀλλὰ χωρὶς ἐπιδίωξη κέρδους ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἐμπόριο.

8. Στὰ ἔργα τοῦ Πλάτωνος βρίσκουμε ἴχνη θεωρίας τοῦ πληθυσμοῦ, ὅταν βεβαιώνη πῶς οἱ πολῖτες «θὰ φροντίζουν τὸ μέγεθος τῶν οἰκογενειῶν» τους νὰ μὴ ὑπερβαίνη τὰ μέσα των, ἔχοντες πάντα ὑπ' ὄψη τὴν φτώχεια καὶ τὸν πόλεμο» (50).

Ὁ Πλάτων ἀντίθετα ἀπὸ τὸν Μάλθους, ὁ ὁποῖος προτείνει τὴν «ἠθικὴ ἀποχὴ ἀπὸ τὸν γάμο», ἀναθέτει τὰ μέτρα ἐλέγχου τοῦ πληθυσμοῦ σὲ πῶς ὑπεύθυνα χέρια, «στοὺς κυβερνητῆς, . . . πού σκοπὸς τους θὰ εἶναι νὰ διατηρήσουν τὸν μέσον ὄρο τοῦ πληθυσμοῦ» (51). Γι' αὐτὸ οἱ κυβερνητῆς πρέπει νὰ λαβαίνουν ὑπ' ὄψη τους τὶς ἐπιδράσεις τῶν πολέμων, τῶν ἀσθενειῶν καὶ ἄλλων παραγόντων «ὥστε, στὸ βαθμὸ πού εἶναι δυνατό, νὰ ἐμποδίσουν τὴν πόλη νὰ γίνῃ πολὺ μεγάλη ἢ πολὺ μικρὴ» (52). Τὰ μέσα διατηρήσεως τοῦ ὑπάρχοντος πληθυσμοῦ πρέπει νὰ κατανεμηθοῦν, βάσει τοῦ κανόνος τῆς ἀναλογίας, καὶ ὄχι τῆς ἰσότητος.

Ἡ αὐξηση τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἡ ἐπέκταση τῶν ἀναγκῶν του, δημιουργοῦν πιέσεις, πού ὀδηγοῦν στὸν πόλεμο (53) ἢ στὸν ἀποικισμό (54).

9. Ἡ εἰδίκευση ὀδηγεῖ στὴν ἔλλειψη αὐταρκείας, καὶ ἡ ἀνταλλαγὴ ἐντὸς τῆς πόλεως ἢ μὲ τὸ ἐξωτερικὸ εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὴν συντήρηση τῆς πόλεως. Γιὰ νὰ διεξαχθῇ ἡ ἀνταλλαγὴ «ὑπάρχει ἀνάγκη ἀγορᾶς καὶ χρήματος γιὰ τοὺς σκοποὺς τῆς ἀνταλλαγῆς» (55).

Ἡ ἀγορὰ πρέπει νὰ εἶναι ἐγχρήματος, καὶ θὰ γίνετα ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν ἐμπορευμάτων μὲ χρήμα καὶ ὄχι μὲ πίστωση. Καὶ αὐτὸς πού χορηγεῖ πίστωση πρέπει νὰ ἱκανοποιηθῇ, εἴτε λαμβάνει τὰ χρήματά του εἴτε ὄχι, γιατί «σὲ τέτοιου εἶδους ἀνταλλαγῇ δὲν θὰ προστατευθῇ ἀπὸ τὸν Νόμο» (56).

Στὴν περίπτωσι τῆς ἀνταλλαγῆς στὸ χῶρο τῆς ἀγορᾶς (πού πρέπει νὰ εἶναι ὠρισμένους, γιατί δὲν ἐπιτρέπεται σὲ ἄλλο τόπο νὰ πραγματοποιιοῦνται οἱ συναλλαγές (57)), λαμβάνουν χώρα δύο εἰδῶν πωλήσεις: (α) πωλήσεις προϊόντων ἰδίας παραγωγῆς, (β) ἀνταλλαγὴ προϊόντων τρίτων (58).

Ἡ πόλις δὲν πρέπει νὰ ἀναλάβῃ νὰ ρυθμίσει τὶς λεπτομέρειες τῆς λειτουργίας τῆς ἀγορᾶς. «Οἱ κανόνες πού χρειάζονται, θὰ ἐπινοηθοῦν γρήγορα ἀπὸ τοὺς καλῆς πίστεως συναλλασσομένους» (59).

Οἱ ἀνταλλαγές πού πραγματοποιιοῦνται μέσα στὴν πόλη ὀνομάζονται λιανικὸ ἐμπόριο· οἱ ἀνταλλαγές πού πραγματοποιιοῦνται μεταξὺ τῶν πόλεων ὀνομάζονται χονδρεμπόριο, καὶ αὐτοὶ πού διενεργοῦν τὸ ἐμπόριο μεταξὺ τῶν πόλεων λέγονται χονδρέμποροι (60).

Δεδομένου ὅτι τὰ προϊόντα δὲν μποροῦν νὰ ἀναμένουν, οἱ ἔμποροι «πού εἶναι οἱ πλέον ἀδύνατοι σὲ σωματικὴ δύναμη . . . (θὰ πᾶνε στὴν ἀγορὰ) νὰ

ανταλλάξουν χρήματα με τὰ προϊόντα αὐτῶν πού ἐπιθυμοῦν νὰ πωλήσουν καὶ νὰ λάβουν χρήματα ἀπὸ αὐτοὺς πού ἐπιθυμοῦν νὰ ἀγοράσουν» (⁶¹). Ἔτσι, τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἐμπορίου εἶναι ἀπαραίτητο.

Ἀπαγορεύεται στοὺς γαιοκτῆμονες νὰ γίνουν μικρέμποροι, γιατί τὸ λιανικὸ ἐμπόριο εἶναι ἀνελεύθερο, κι' αὐτοὶ πού συμμετέχουν κινδυνεύουν νὰ χάσουν τὴν ἀρετὴ τους καὶ νὰ ἀτιμάσουν τὴν φυλὴ τους. «Αὐτὸς πού ἀσχολεῖται μὲ τὸ λιανικὸ ἐμπόριο πρέπει νὰ εἶναι μέτοικος ἢ ξένος» (⁶²).

Ἐπιβάλλεται ὅπως ἡ πολιτεία παρακολουθῆ τὸ λιανικὸ ἐμπόριο γιὰ νὰ ἐμποδισθῆ ὁ σχηματισμὸς ὑπερβολικῶν κερδῶν. Ἐὰν τὸ λιανικὸ ἐμπόριο κινῆται βάσει ρυθμιστικῶν κανόνων «θὰ εἶναι ὠφέλιμο σὲ ὄλους» (⁶³). Πέραν τῶν ρυθμίσεων ἐπὶ τοῦ λιανικοῦ ἐμπορίου, ἡ πόλις πρέπει νὰ ἔχη «ὄσο μπορεῖ λιγώτερους μικρέμπορους καὶ ἡ ἀπασχόληση αὐτῆ πρέπει νὰ ἀνατεθῆ σὲ μία τάξη ἀνθρώπων, τῶν ὁποίων ἡ ἐργασία θὰ εἶναι τὸ λιγώτερο ἐπιβλαβὴς στὴν πόλη». «Πρέπει νὰ εὔρεθῆ ἕνας τρόπος ὥστε οἱ ἐνασχολούμενοι μὲ τὸ λιανικὸ ἐμπόριο νὰ μὴ πέφτουν εὐκόλα . . . σὲ ντροπὲς καὶ ταπεινότητες» (⁶⁴).

Ὁ ἔμπορος δὲν εἶναι ἀπὸ τὴν φύση του ἐπιβλαβής. Ἀπεναντίας εἶναι εὐεργετικὸς γιατί «δὲν εἶναι εὐεργέτης αὐτὸς πού καθιστᾷ τὶς ἀνισότητες καὶ τὶς ἀσυμμετρίες τῶν ἀγαθῶν ἴσες καὶ σύμμετρες» (⁶⁵); « . . . προσπαθεῖ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὶς ἀνάγκες μας καὶ νὰ ἐξισώσῃ τὸν πλοῦτο» (⁶⁶).

Τὸ ἀπεριόριστο τῶν ἐπιθυμιῶν τῆς ἀνθρωπότητος κάνει τὸ λιανικὸ ἐμπόριο νὰ «ὀζῆ», καὶ ὅταν «οἱ ἔμποροι ἐνεργοῦν μετριοφρόνως προτιμοῦν ἀπεριόριστα κέρδη» (⁶⁷). Συνεπῶς, ὅλο τὸ λιανικὸ ἐμπόριο «καὶ οἱ συναλλαγὲς καὶ ἡ τήρηση μαγαζιοῦ, θεωροῦνται ὡς ἀνέντιμα πράγματα» (⁶⁸).

«Ἄν . . . (μὴ ὑπόθεση πού χαρακτηρίζεται σὰν γελοία) οἱ καλλίτεροι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἀνοιγαν μαγαζιά γιὰ ἕνα χρονικὸ διάστημα, ἢ ἐνεργοῦσαν λιανικὸ ἐμπόριο, ἢ ἔκαναν ὅ,τιδήποτε ὅμοιο μ' αὐτὰ ἢ ἂν . . . οἱ καλλίτερες γυναῖκες ἀναγκάζονταν νὰ ἀσχοληθοῦν μὲ ἀνάλογα πράγματα, τότε θὰ γνωρίζαμε πόσο εὐχάριστα εἶναι ὅλα αὐτά» (⁶⁹).

10. Σὲ μία εὐτυχισμένη πόλη, τὸ χρῆμα καὶ ἡ ἰδιοκτησία κατέχουν τρίτη θέση· τὰ ἀγαθὰ τῆς ψυχῆς καὶ τὰ ἀγαθὰ τοῦ σώματος κατέχουν τὴν πρώτη καὶ τὴν δεύτερη. Οἱ πωλήσεις πραγματοποιοῦνται μὲ τὴν βοήθεια τοῦ χρήματος· καὶ προκύπτει τὸ ἐρώτημα: «τί εἶναι χρῆμα»; Τὸ ἐρώτημα τίθεται ἐξ αἰτίας μερικῶν ἰδιομόρφων ἐνεργειῶν, πού σχετίζονται μὲ τὸ χρῆμα. Ἐπὶ παραδείγματι, τὸ χρῆμα πού χρησιμοποιοῦν οἱ Καρχηδόνοι, εἶναι καλὸ γι' αὐτοὺς «κι' ἐν τούτοις, ἂν εἶχαμε ἕνα σωρὸ τέτοιων νομισμάτων δὲν θὰ εἴμασταν πλουσιώτεροι ἀπὸ ἐκεῖνον πού θὰ εἶχε ἄλλες τόσες πέτρες ἀπὸ τὰ βουνά» (⁷⁰). Τὸ ἴδιο μπορούμε νὰ ποῦμε καὶ γιὰ τὸ χρῆμα τῶν Λακεδαιμονίων, τῶν Αἰθίοπων, ἢ τῶν Σκυθῶν νομάδων. Στὴν Ἀθήνα, ὁ χρυσὸς καὶ τὸ ἀσήμι ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς χρῆμα.

Τὸ πρᾶγμα πού χρησιμοποιεῖται ὡς χρῆμα ἀποτελεῖ μέρος τοῦ πλοῦτου, ὁ ὁποῖος, ὅπως σημειώσαμε παραπάνω, εἶναι χρήσιμος. Ἡ χρησιμότης, λοιπόν, εἶναι τὸ πρῶτο χαρακτηριστικὸ τοῦ χρήματος. Ἀλλὰ ὁ χρυσὸς καὶ τὸ ἀσήμι δὲν χρησιμοποιοῦνται ἀμέσως γιὰ τὸ ἀνθρώπινο σῶμα «ὅπως γίνεται μὲ τὴν

τροφή, τὸ ποτό, τὸ κρεβάτι, τὸ σπίτι»⁽⁷¹⁾. "Ἄν μπορούσαμε νὰ ἱκανοποιήσουμε τὶς ἀνάγκες τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος χωρὶς τὴν παρεμβολὴ τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ ἀργύρου «δὲν θὰ μᾶς ἦταν χρήσιμα, ὅσον ἀφορᾷ αὐτὸν τὸ σκοπὸ»⁽⁷²⁾. "Ἐτσι, ὁ λόγος πού διάφορα πράγματα χρησιμοποιοῦνται ὡς χρήμα ἀπὸ τὶς διάφορες πόλεις, εἶναι πῶς μὲ αὐτὰ μποροῦν νὰ ἀγοράσουν χρήσιμα πράγματα. «Ὁ χρυσὸς καὶ τὸ ἀσήμι, κι' ὅλα ὅσα ὑποτίθεται πῶς συνθέτουν τὸν πλοῦτο, εἶναι χρήσιμα μόνο στὸ πρόσωπο πού ξαίρει πῶς νὰ τὰ χρησιμοποίησῃ»⁽⁷³⁾.

Μιά ἄλλη λειτουργία τοῦ χρήματος εἶναι ὅτι ἐπιφέρει τὴν ἐξίσωση τῶν περιουσιῶν μέσῳ τῆς ἀνταλλαγῆς καὶ τῆς παρεμβολῆς τῶν ἐμπόρων⁽⁷⁴⁾. Δεδομένου «ὅτι τὸ χρήμα εἶναι τόσο σπουδαῖο, ὁ νομοθέτης δὲν μπορεῖ νὰ σταθῆ ἀδιάφορος ἔναντι τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖο ὁ κόσμος ἀποκτᾷ τὰ χρήματα καὶ τὰ ξοδεύει»⁽⁷⁵⁾. "Ἐτσι, ὁ νομοθέτης διατηρεῖ τὸ δικαίωμα τῆς παρεμβάσεως.

Στοὺς *Νόμους* βρίσκουμε μιὰ μᾶλλον πλήρη ἐκθεση συγχρόνων μέσων ἐλέγχου τῶν συναλλαγῶν. Ἴδου τὰ κύρια σημεῖα: (1) Ὁ χρυσὸς καὶ τὸ ἀσήμι δὲν πρέπει νὰ εἶναι περιουσία τῶν ἀτόμων ἀλλὰ τῆς πόλεως. (2) Πρέπει νὰ καθιερωθῆ μὲ νομοθετικὴ ἐπιταγὴ ἓνα νόμισμα γιὰ τὶς συναλλαγές μὲ τὸ ἐσωτερικό. (3) Ἐνα ἄλλο εἶδος νομίσματος πρέπει νὰ καθιερωθῆ, τὸ ὁποῖο δὲν θὰ χρησιμοποιεῖται μέσα στὴν πόλη, ἀλλὰ μεταξύ τῶν ἐλληνικῶν πόλεων, γιὰ τὴν διευκόλυνση τοῦ κόσμου πού ταξιδεύει ἐπίσημα ἢ ἀνεπίσημα, ἔξω ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς πολεῶς του. (4) Ὅποιοσδήποτε ἐπιστρέφει ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ πρέπει νὰ δώσῃ τὸ πλεόνασμα αὐτοῦ τοῦ πανελληνίου νομίσματος στὸ Θησαυροφυλάκιο. (5) Προτείνονται αὐστηρὲς τιμωρίες σ' αὐτοὺς πού δὲν ἐπιστρέφουν τὸ πλεόνασμα ἢ σ' αὐτοὺς πού γνωρίζουν τὴν ὑπαρξὴ πλεονάσματος καὶ δὲν τὸ ἀναφέρουν στὶς ἀρχές⁽⁷⁶⁾.

11. Ὁχι μόνο ἡ διαχείριση τοῦ χρήματος, εἶναι κάτι πού ἐνδιαφέρει τὸν νομοθέτη, ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος πού κερδίζεται τὸ χρήμα. Ἡ ἀνταλλαγή πρέπει νὰ λαμβάνῃ χώρα «σ' ἓνα καθωρισμένο μέρος, στὴν ἀγορά... ἀλλὰ δὲν θὰ ἀγοράσουμε ἢ θὰ πωλήσουμε ὅπουδήποτε ἄλλου, οὔτε θὰ δώσουμε πίστωση... Ὁ νόμος δὲν προστατεύει τὶς περιπτώσεις πωλήσεων ἔξω ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς κανονισμούς»⁽⁷⁷⁾. Δὲν ἐπιτρέπονται κυμάνσεις τιμῶν μέσα στὴν ἴδια μέρα. "Ἄν ἡ ζητηθεῖσα τιμὴ δὲν βρῆ ἀνταπόκρισιν «ὁ πωλητὴς πρέπει νὰ ἀποσύρῃ τὰ προϊόντα του καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέρα δὲν θὰ ζητήσῃ ἄλλη τιμὴ οὔτε μικρότερη οὔτε μεγαλύτερη»⁽⁷⁸⁾.

Παρακαταθῆκες καὶ δάνεια, γενικῶς, δὲν προστατεύονται ἀπὸ τὸν νόμο (τὸν προτεινόμενο νόμο). «Κανένας δὲν θὰ παρακαταθέτῃ χρήματα σ' ἓναν ἄλλο, πού δὲν τὸν ἐμπιστεύεται ὡς φίλο, οὔτε θὰ δανειζέται χρήματα μὲ τόκο, καὶ ὁ δανειζόμενος δὲν θὰ εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ πληρώσῃ πίσω οὔτε κεφάλαιο, οὔτε τὸν τόκο»⁽⁷⁹⁾.

«Ἡ ἀποταμίευση ὁδηγεῖ στὴν ἀδικία μέσῳ τῆς ὑπερβολικῆς συσσωρεύσεως πλοῦτου»⁽⁸⁰⁾. Ἄφου ὁ χρυσὸς καὶ τὸ ἀσήμι ὁδηγοῦν στὴ συσσώρευση «δὲν πρέπει νὰ ἐπιτρέπεται ἡ κυκλοφορία τους στὴν πόλη, οὔτε πρέπει νὰ

ἐπιτρέπεται αὐτὸ τὸ εἶδος τοῦ χυδαίου ἐμπορίου, πού πραγματοποιεῖται μὲ δανεισμό» (81).

12. Ὁ Πλάτων καθιέρωσε τὴν ἰδέα τῆς «δικαίας τιμῆς», μολοντί, ὄχι μὲ τὴν ἐπεξεργασμένη μορφή πού ἔλαβε κατόπιν. Παρατηρεῖ πῶς «ὅταν ἕνας ἄνθρωπος ἀναλαμβάνη ἕνα ἔργο . . . δὲν πρέπει νὰ προσπαθῆσθαι νὰ ὑψώσῃ τὴν τιμὴν, ἀλλὰ ἀπλῶς νὰ ζητήσῃ τὴν ἀξία του» (82). Καὶ ἐν τούτοις, ἀμφιβάλλει ἂν αὐτὸ μπορεῖ νὰ γίνῃ ἐθελοντικά. Γι' αὐτὸ παρατηρεῖ πῶς τοῦτο εἶναι ἕνα ἐνδιαφέρον σημεῖον γιὰ τὸν νομοθέτη.

13. Οἱ ἐργάτες, σὰν χωριστὴ τάξη, δὲν ἀγνοοῦνται. Παρατηρεῖται πῶς ὡς ἐργάτες θεωροῦνται «αὐτοὶ πού διαθέτουν ζωϊκὴ δύναμη καὶ πωλοῦν τὴν ἐργασία τους», ὀνομάζονται «μισθωτοὶ καὶ εἶναι πνευματικῶς (δική μου ὑπογράμμισθαι) σ' ἕνα ἐπίπεδο πού μόλις καὶ μετὰ βίας τοὺς συναναστρέφεται» (83).

Πέρα ἀπὸ τὴν πώληση τῶν ὑπηρεσιῶν τοὺς «οἱ μισθωτοὶ βοηθοῦν στὴν ἀύξηση τοῦ πληθυσμοῦ» (84).

Ἡ οὐσία τοῦ θέματος στὸν κλασσικὸ κόσμον σχετικὰ μὲ τὴν στάση του ἔναντι τῆς ἐργασίας διατυπώνεται στὰ παρακάτω «Οἱ χυδαῖες ἀπασχολήσεις καὶ ἡ χειρωνακτικὴ ἐργασία ἐπιτιμῶνται γιατί εἶναι ἐκδηλώσεις φυσικῆς ἀδυναμίας σὲ μεγάλο βαθμὸ : τὸ ἄτομον ἀδυνατεῖ νὰ ἐλέγῃ τὰ θηρία πού κλείνει μέσα του . . . » (85).

14. Ἐνῶ ὁ Πλάτων δικαιολογεῖ τὸ ἄσχημον ὄνομα τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ἐργασίας καὶ προσπαθεῖ νὰ τὰ τοποθετήσῃ σὲ ὀρθὲς προοπτικὲς, γιὰ τὴ γεωργία διαθέτει μόνον ἐπαίνους. Ἡ Ἀθήνα θεωρεῖται μιὰ πόλις εὐτυχισμένη γιατί παίρνει τὴν τροφή της μόνο ἀπὸ τὴ γῆ, καὶ ἔτσι οἱ νόμοι τῆς πόλεως «δὲν ἔχουν νὰ κάνουν μὲ νόμους πλοιοκτησίας, ἐμπόρων, ξενοδόχων καὶ φοροεισπρακτόρων, μεταλλείων, δανείων καὶ συνθέτων τόκων, ... » (86). Καθένα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι καὶ μιὰ πρόκληση γιὰ τὴν διαφθορὰ τῆς ψυχῆς.

Ἡ Ἀθήνα, καθὼς εἶναι πολιτεία πού ἀποζεῖ ἀπὸ τὴν γεωργία, πρέπει νὰ ἔχῃ νόμους ρυθμιστικούς καὶ προστατευτικούς τῆς γεωργίας, ὅπως εἶναι ὁ καθορισμὸς τῶν ὀρίων, ἡ κατάληψη γῆς, ἡ ρύθμιση τῆς χρήσεως τοῦ νεροῦ, ἡ μόλυνση τῶν ὑδάτων, ἡ ρύθμιση τῆς συγκομιδῆς (87).

15. Σὲ ἕνα σύντομο ἀλλὰ πολὺ περιεκτικὸ χωρίο βρίσκουμε σύγχρονες ἔννοιες φορολογίας. Γιὰ σκοποὺς φορολογικῶν ὁ Πλάτων προτείνει: πρῶτον, ἕνα εἶδος ἀποτιμῆσεως τῆς περιουσίας καὶ δεύτερον, δηλώσεις τοῦ ἐτησίου εἰσοδήματος. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο «οἱ δημόσιοι λειτουργοὶ μποροῦν νὰ χρησιμοποιήσουν ὅποιονδῆποτε αὐτοὶ νομίζουν σὰν τὸν καλλίτερον γιὰ τὴν ἐκτίμηση τοῦ φόρου . . . ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀφαίρεση αὐτοῦ πού ἐπληρώθη γιὰ τὰ κοινὰ γέυματα» (88). Ἐνα εἶδος ἐκπτώσεων κατ' ἄτομον.

16. Δὲν ἔχω πεισθῆ πῶς σκοπὸς τῆς Πλατωνικῆς Πολιτείας εἶναι νὰ κάμῃ τὸν καθένα εὐτυχισμένο μέσω μιᾶς τεχνητῆς ἰσότητος. Πρόκειται γιὰ μιὰ πολιτεία, ἡ ὁποία μὲ τὶς ἀναλογικὲς καὶ ὀρθὲς κατανομὲς τῶν περιωρισμένων μέσω διαβιώσεως, θὰ ἐδραιώσῃ τὴν δικαιοσύνη. Θὰ τὴν ἐδραιώσῃ μέσω τῆς δικαίας συμπεριφορᾶς ὄλων τῶν ἐνδιαφερομένων, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ ἀνάγκη ἀπεφάσισαν νὰ συμπήξουν τὴν πολιτεία.

Ἐντὸς τῆς πολιτείας πρέπει νὰ ἐπέλθῃ μιὰ ἰσορροπία τῶν δυνάμεων. Τοῦτο δὲν ἀναφέρεται μονομερῶς στὴν κατάστασι τοῦ ἀτόμου, ἀλλὰ συνιστᾶ μιὰ ἀναγκαιότητα σὲ κάθε σχέσει τοῦ ἐνὸς μὲ τὸν ἄλλον.

Ἄνισορροπία μεταξύ τῶν διαφόρων ομάδων ὁδηγεῖ στὴν ὑπερβολικὴ φτώχεια ἢ στὸν ὑπερβολικὸ πλοῦτο. Ἄλλὰ «ἡ ὑπερβολικὴ αὔξησι οἰουδῆ-ποτε πράγματος συχνὰ προκαλεῖ ἀντίδρασι πρὸς τὴν ἀντίθετη κατεύθυνσι»⁽⁸⁹⁾. Μία πολιτεία μπορεῖ νὰ σωθῆ ἀπὸ τὴν καταστροφὴ «ἂν μεταξύ τῶν πολιτῶν δὲν ὑπάρχει οὔτε ὑπερβολικὴ φτώχεια οὔτε ὑπερβολικὸς πλοῦτος... ὁ νομοθέτης πρέπει νὰ καθορίσῃ τὰ ὅρια τῆς φτώχειας ἢ τοῦ πλοῦτου»⁽⁹⁰⁾.

Ἡ σχέσι τῶν πολιτικῶν συστημάτων πρὸς τὶς οἰκονομικὰ συνθήκας βασιζέται στὶς οἰκονομικὰ διακρίσεις — ὁ ὑπερβολικὸς πλοῦτος, ἐπὶ παραδείγματι, σχετίζεται μὲ τὶς ὀλιγαρχίας⁽⁹¹⁾. Ἡ πτώσι τῆς ὀλιγαρχίας ὠφείλετο στὴν «ἀκόρεστη ἐπιθυμία γιὰ πλοῦτο καὶ στὸν περιορισμὸ ὄλων τῶν ἄλλων πραγμάτων, χάριν τῆς ἀποκτῆσεως χρήματος»⁽⁹²⁾. Στὴ δημοκρατία, ἐξ ἄλλου, ὁ κίνδυνος ὑπάρχει ἐξ αἰτίας τῆς ἀκόρεστης ἐπιθυμίας γιὰ ἐλευθερία, ἢ ὁποῖα ὁδηγεῖ στὸν παραμερισμὸ ἄλλων πραγμάτων.

Υ Π Ο Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

1. Οἱ παραπομπὲς γίνονται στὸ βιβλίον: *The Dialogues of Plato*, μετάφρ. B. Jowett. Oxford University Press, New York, 1892. Οἱ ἀριθμοὶ ἀναφέρονται στὶς σελίδες.

2. Πολιτεία, 19.

3. Νόμοι, 110. Συγκρίνοντες τὸν τρόπο ἀνάλυσι τῆς *Πολιτείας*, μὲ ἐκεῖνο τῶν *Νόμων*, παρατηροῦμε πὼς ἡ *Πολιτεία* συνθέτει ἓνα εἶδος «διαλέξεων» πρὸς νεαροὺς σπουδαστὰς, ἐνῶ οἱ *Νόμοι* συνθέτουν «ὑψηλοῦ ἐπιπέδου συζήτησι» μεταξύ ἠλικιωμένων κάτω ἀπὸ τὰ ἱσκιερὰ δένδρα τῆς Κρήτις, στὶς ἀρχὰς τοῦ καλοκαιριοῦ.

4. Πολιτικός,	472	26. Νόμοι,	110	48. »	230
5. Πολιτεία,	44	27. »	9	49. »	230
6. »	324	28. »	22	50. Πολιτεία,	65
7. Πολιτικός,	48	29. »	121	51. »	191
8. Σοφιστής,	342	30. »	122	52. »	191
9. »	347	31. »	127	53. »	67
10. »	348	32. »	129	54. Νόμοι,	90
11. Πολιτεία,	61	33. »	213	55. Πολιτεία,	64
12. »	134	34. »	213	56. Νόμοι,	233
13. »	194	35. Πολιτεία, 61,	102	57. »	302
14. »	307	36. »	62	58. Σοφιστής,	348
15. »	274	37. »	63	59. Πολιτεία,	142
16. »	32	38. »	63	60. »	142
17. »	132	39. »	159	61. Σοφιστής,	348
18. »	135	40. »	155	Πολιτεία,	64
19. »	18	41. »	169	62. Νόμοι,	307
20. »	15	42. Νόμοι,	233	63. »	307
21. »	316	43. »	87	64. »	306
22. »	316	44. »	86	65. »	305
23. »	323	45. »	87	66. »	305
24. Ἐρυξίας,	570	46. »	87	67. »	305
25. »	569	47. »	87	68. »	305

69.	»	305, 306	77.	»	302	85.	»	375
70.	Ερυξίας,	568	78.	»	304	86.	»	375
71.	»	571	79.	»	124	87.	Νόμοι,	225
72.	»	571	80.	»	126	88.	»	345
73.	»	572	81.	»	126	89.	Πολιτεία,	336
74.	Νόμοι,	305	82.	»	308	90.	Νόμοι,	127
75.	»	9	83.	Πολιτεία,	64	91.	Πολιτεία,	333
76.	»	124	84.	»	64	92.	»	333